

Kitap Tanıtımı

Melih Tinal , *İzmir Atatürk Lisesi Tarihçesi. 19. Yüzyıl'dan 21. Yüzyıl'a*, İzmir Atatürk Lisesi Eğitim Vakfı Yayınları (1) Altın Kitap Matbaası- 1999-188 s.

XIX. yy sonunda Osmanlı Devleti'nin karmaşık eğitim sistemi içinde mevcut Türk, Rum, Ermeni, Yahudi okullarının dışında kilise okulları ve İtalyan, Alman, İskoç, Amerikan, Fransız okullarında faaliyet gösteriyordu¹. Bu çok renkli eğitim sistemi içinde önemli bir ticaret kenti olan İzmir'de yabancıların ve azınlıkların zenginliğine paralel olarak eğitim olanaklarının çokluğu ve düzeyi bakımından dikkati çekerken, kentte yaşayan Türklerden de oldukça ileri durumdaydılar². Geçen yüzyıl sonlarından XX. yy'a girerken, İzmir'de en geniş okul sistemine sahip olan cemaat Rumlardır³. Bir kaç resmi Ermeni okulunun dışında Yahudilerde sayıları Türklerden az olmasına rağmen öğrenci Sayıları iki katını buluyordu⁴.

İzmir Mekteb-i İdadisi açılmadan önce Tanzimat'ın getirdiği tüm olumlu gelişmelere rağmen eğitim kurumları açısından en kötü durumda Türkler bulunuyordu. Eski usülle öğretime devam eden medreselerin yanında sayıları gitgide artan modern okullar göze çarpmaya başladı. İzmir'de ilk Rüştîye 1860 tarihinde açıldı. Buna 1876 yılında açılan Hamidiye Rüştîyesini de ekleyebiliriz. 1883-1888 arasında ise on tane yeni ibtidai mektebi hizmete girdi. Orta öğretim seviyesindeki bir diğer okul tipi olan idadiler 1876 yılında kurulmaya başlanırken, 1884 ten itibaren de İmparatorluk genelinde yaygınlaştı⁵. İzmir idadisi 1886 yılında beş yıllık bir okul olarak bu tarihlerde yerini aldı. Kuruluşundan birkaç yıl sonra yedi yıllığa çıkarılmış ve yatılı öğrenci kabul etmeye başlamıştır. İzmir idadisinin eğitim ve öğretime başladığı tarihlerde İzmir'de eğitim hayatının azınlıkların ve levantenlerin

¹ Bu konuda Bkz. Jakob de Andrea et G. Timoni- **Indicateurs des professions Commerciales- Industrielles de Smyrne**, Smyrne 1895

² Melih Gürsoy, **Tarihi Ekonomisi, İnsanları ile Bizim İzmirimiz** İzmir 1993, s.214-215.

³ Melih Gürsoy, **Tarihi Ekonomisi, İnsanları ile Bizim İzmirimiz** İzmir 1993, s.214-215.

⁴ Siren Bora, **İzmir Yahudileri Tarihi (1908-1923)** Gözlem Yay, İstanbul 1995, s.159.

⁵ Osman Ergin, **Türkiye Maarif Tarihi**, c.3-4, İstanbul 1977, s.1423

KİTAP TANITIMI

lehinde bulunduğu yabancıların eğitim kurumlarına kıyasla Müslüman-Türk halka ait okulların geride kaldığı ve arzulan gelişmeyi sağlayamadığını belirtmek gerekir⁶. Bu fark bir nebze I. Dünya Savaşı yıllarında, daha çok Cumhuriyet idaresiyle ortadan kalkacaktır. Genel yapısıyla yansıttığımız bu tablo gerçek anlamda İzmir kentinin Kültürel kimliğini, eğitim hayatını ve eğitim kurumlarının durumunu ortaya koymaktan oldukça uzaktır.

Osmanlı Devletinin önemli ticaret merkezlerinden birisi olan İzmir’de XIX. yy dan XX. yy’a eğitim hayatı nasıldı? Eğitimin bu şehirde yaşayanlar için rolü ne idi? Kompozit bir yapıya sahip olan çoğu kez “Gavur İzmir” yakıştırmalarına muhatap olan İzmir’in Türk unsurlarının Rumlar, Ermeniler, Yahudiler ve Avrupalı yabancılar karşısında okulları ve buna paralel olarak eğitim-öğretim yaşamları ne haldeydi? Bu sorulara yakın döneme kadar yanıt vermek kolay görünmüyordu. Nitekim bir kaç hatıra ve Osmanlı Devleti’nin genel olarak değerlendirildiği eğitim tarihleri dışında yerel ölçekli çalışmalarda sık tekrarlanan alışıla gelmiş bilgilerle yetinmek durumundaydık. Dahası Vilayet Salmeleri ile Maarif Salmeleri bile yeteri kadar kullanılamıyordu. Osmanlıdan Cumhuriyet’e İzmir’in eğitim tarihi yavaş yavaş genç araştırmacıların ilgi alanını oluştururken, bu konudaki eksikliklerde kısmen de olsa giderilmeye çalışılmaktadır. Bunlar içinde Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 1996 yılında Sadiye Tutsak tarafından hazırlanan “İzmir’de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950) isimli doktora tezi bu alanda yapılmış en kapsamlı araştırma olarak dikkati çekmektedir. Bir başka ilginç araştırma yine Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde Lisans Tezi olarak 1990 yılında tamamlanan Mehmet Uysal’a ait “İkinci Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Kadar İzmir’de Özel Türk Okulları” çalışmasıdır.

Dokuz Eylül Üniversitesinde ise Gülnaz Koyuncu ilk kez İzmir’de Türklere ait bir eğitim kurumunun tarihini Yüksek Lisans Tezi olarak 1993 yılında Zeki Arıkan’ın danışmanlığında Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsünde tamamladı. İzmir’de eğitim kurumlarının tarihlerinin yazılmasıyla ilgili önemli bir kapı aralanmış oldu. “Hamidiye Sanayi Mektebi” adını taşıyan bu çalışma daha sonra İzmir Valiliğinin desteğiyle kitap haline getirildi.

Tanıtımını yaptığımız araştırma ise yine D.E.Ü A.İ.İ.T.E de 1995 yılında Doç. Dr. Bayram Bayraktar’ın danışmanlığında Melih Tınal tarafından “Osmanlıdan Günümüze İzmir Atatürk Lisesi” isimli Yüksek Lisans Tezi’nin genişletilmesiyle hazırlanmıştır. Türk okulları içinde İzmir’in en eski orta öğretim kurumu olan İzmir İdadisinden Atatürk Lisesine tarihçesi yazarın usta kalemiyle biçimlendi. Kitabın basımını İzmir Atatürk Lisesi Eğitim Vakfı üstlendi. Bu kitap aynı zamanda vakfın ilk yayınıdır. Altın kitap matbaasında basılan eserin kapağında sol üst köşesinde lisenin ünlü mor-sarı amblemi ve 19. yüzyıl sonlarında okul binası olarak kullanılan Hükümet Konağı, eski Adliye Sarayı, alttaki resimde de Cumhuriyet dönemindeki

⁶ Ömer Faruk Huyugüzel, “Tanzimattan Cumhuriyet’e Kadar İzmir de Kültürel Hayat”, *Yedi İklim* sayı 24, Ağustos 1992, s.67.

KİTAP TANITIMI

binası yer almaktadır. Atatürk'ün 1 Şubat 1931 yılında okulu ziyaret ettiğinde katıldığı matematik dersinde gösteren fotoğrafı ve sözleri Sıddık Sevgel, müziğini ünlü müzik adamımız A. Adnan Saygun'un yaptığı İzmir Atatürk Lisesi Marşı kitabın ilk sayfalarını oluşturmaktadır.

Beş bölümden oluşan kitabın I. Bölümü, İstibdat yıllarında İzmir Mekteb-i İdadisi, II. Bölümü, II. Meşrutiyette İzmir Mekteb-i Sultanisi, III. Bölümü, Yunan İşgali Döneminde İzmir Mekteb-i Sultanisi, IV. Bölümü, Cumhuriyet Döneminde İzmir Atatürk Lisesi, V. Bölümü ise Okulla ilişkisi bulunan müdür, öğretmen ve öğrencilerin bir kısmının biyografileri ve ilginç anılarından meydana gelmektedir. Kitabın sonundaki ekler kısmında oldukça zengin bir görsel malzeme bulunmaktadır. Çeşitli dönemlerde verilen diploma örneklerinin yanında, okulun yüzüncü kuruluş yılına ait piyango biletleri, değişik tarihlere ait okul talebelerinin, Atatürk ve İsmet İnönü'nün okulu ziyaretlerinde çekilmiş fotoğrafları, yanı sıra okulun ilk binalarından, şimdi Alsancak'ta Fuarın karşısında bulunan binasına değin okulun çeşitli görünüşleri sergilenmektedir.

Kitabın yazarının ifadesiyle *“ülkemizde okul tarihleri ve tarihçiliği pek fazla yaygınlaşmış değildir. Köklü eğitim kurumlarının birkaçının dışında pek çok okulun geçmişiyle bağlantısı bulunmamaktadır. Kimi eğitim kurumları ile ilgili bilgiler yalnızca okul müdürlerinin odalarında ya da kütüphanelerin varsa arşivlerinin tozlu raflarında sıkışıp kalmış üç-beş satırlık derlemelerden ibarettir”*. Derken kültürel gelişimin önemli bir aşaması olarak görüldüğü okulların mutlaka tarihlerinin yazılması gerektiğini de vurgulamaktadır. Bu anlamda genç araştırmacı Melih Tinal'ın kaleme aldığı ve 113 yıllık bir maziye sahip olan İzmir Atatürk Lisesi İzmir kentinin en köklü Türk okulu olması özelliği nedeniyle dikkat çekicidir. Kuruluşundaki adıyla İzmir Mekteb-i İdadisi 1886 yılında Tanzimat'ın açtığı yenileşme hareketlerinin eğitimdeki yansımalarına paralel olarak faaliyete XIX. yy 'ın son çeyreğinden XXI. yy'a değin pek çok sosyal, siyasal ve ekonomik değişimlerin yaşandığı bir süreçte yerini alan okul eğitim politikalarındaki değişimlere ve gelişmelere paralel olarak da değişik isimlerle varlığını devam ettirmiştir. İzmir Mekteb-İdadisi, İzmir Mekteb-i Sultanisi, İzmir Birinci Mekteb-i Sultanisi, İzmir Erkek Lisesi, İzmir Birinci Erkek Lisesi ve İzmir Atatürk Lisesi isimlerini taşıyan okul çeşitli dönemlerde hangi isimle anılırsa anılsın, İzmir'in en gözde en kaliteli okulu olma özelliğini korumuştur. Hasan Ali Yücel *“Türkiye de Orta Öğretim”* isimli eserinde lise tarihçeleri kısmında Atatürk Lisesine ayırdığı bölümde *“memleketin ve inkılabın pek çok güzidelerini yetiştirdiğinden”* bahsederken bu durumu vurguluyordu. Bir asrı aşan tarihi ile İzmir'in yakın dönemine damgasını vuran okul, kent tarihinin de önemli bir parçası olmuştur. İzmir Atatürk Lisesi kent yaşamında olduğu gibi, Türkiye'nin siyaset, sanat, ekonomi, spor alanlarında gelişimine katkıda bulunacak pek çok ünlü ismin feyz aldığı eğitim kurumu kimliğindedir. Yakın tarihe damgasını vuran Atatürk Liseliler arasında Şükrü Saraçoğlu, Halil Menteşe, Selim Sırrı Tarcan, M. Refik Şevket İnce, Halid Ziya Uşaklıgil, Tevfik Nevzad, Mustafa Enver, Ahmet Haşim, Vasıf Çınar, Reşit Galib,

KİTAP TANITIMI

Mahmut Esat, Mustafa Necati, Bıçakçızade Hakkı, Melekyan Efendi, Talat Erboy, Necati Çiftçi, Şemsettin Günaltay, Nuri Tozkoparan, Rahmi Balaban, Kemal Özerdim, Ali Faruk Nişli, Ahmet Hulusi Kantar, Hulusi Alataş, Kamil Dursun, Mazhar Germen, Mustafa Bengisu, Hilmi Uran, Celal Saygun, Adnan Saygun, Ahmet Talat Onay, M. Sırrı Day, Sümer Oral, Kazım Orbay, Memduh Tağmaç, Behçet Uz, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Zeki Mesut Alsan, Süleyman Ferit Eczacıbaşı, Garra Sarmat, İskender Özturanlı, Baskın Oran, Salah Birsal, Necati Cumalı, Samim Kocagöz, Rafet Saygılı, İsmail Sivri, Haluk Baykent, Yücel Çiftçi öğretmen ve öğrenci olarak hemen akla gelen isimlerdir.

Yaşamımızın belki de en güzel yılları okullarda geçer. Durum böyle olunca okulla ilgili anısı olmayan öğrenci hemen hemen yok gibidir. Melih Tınal'ın eserinin belki de en ilginç kısmı son bölümde yer alan okulla ilgili anıların bulunduğu sayfalar, alır sizi yıllarca öncesine götürür. Öğrenci her dönemde öğrenci gırgır, şamata ve muziplikler. Hele biri var ki hala okudukça gülmekten kendimi alamıyorum. Okulun 1910 yılı mezunlarından Mardin milletvekili Levent okulda bir hırsızlık olayı vesilesiyle aktardığı anılarında dönemin muzipliklerinin ne kadar komik ve acımasız olduğunu ortaya koyuyordu. "...yıl 1910 kış vakti. Gece bir arap hırsız demir parmaklıklarını aşarak içeri giriyor. Fakat tam bu sırada kapıcı Ali Ağa yetişiyor. Hırsız yakalamaya muvaffak oluyor. Sonra birden bire bahçeyi doldurduk. Adamcağızı evvela çırıl çıplak soyduk, sonra kovalarla soğuksu banyosuna tabi tuttuk. Muziplerimiz işi daha ileriye götürdüler. Hırsızın bir kaşını, bıyığının bir tarafını, saçlarını kazıdılar. Mücella başına paletleri getirip resimler yaptılar. Ondan sonrada el çırparak avlu ortasında oynattık. Sabah olunca hırsız bu kıyafetle tek kaş, tek bıyık resimli ve boyalı bir başla önümüze katıp trampet çala çala polis karakoluna götürüp teslim ettik.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde nasıl Galatasaray Sultanisi yönetimde ağırlığını hissettiriyorsa, Cumhuriyet döneminde devlet yönetimi dahil hemen her alanda bir Atatürk Liseli bulmak mümkündür. İzmir Atatürk Lisesinde yetişenlerin sayısı on binlerle ifade edilmektedir⁷. Mor-sarı renkli yuvarlak bir amblem içinde sarı ay ve yıldızın bulunduğu, iç içe geçmiş büyük A ve L harfleri ile onun altında okulun kuruluş tarihinin yer aldığı 1888 yazılı rozeti ceketinin yakasına takmak İzmir gençliğinin rüyalarını süsleyen büyük bir olaydı. İzmirli gençlerin üç yıllık liseler bulunurken, neden dört yıllık Atatürk Lisesini seçtiklerini, de okulun tarihsel misyonuyla açıklamakta yarar vardır. Tarihi başarılarla dolu olan İzmir Atatürk Lisesi 1944 yılında yalnızca bir öğrencisini yüksek öğretime gönderebildiğinde deneyimli gazeteci Zeynel Besim Sun'un tepkisiyle karşılaşılıyordu. "...Eğer İzmir Lisesi Saraçoğlu'nun yerine bir Başvekil, Necati'nin yerine bir Maarif Vekili, Hilmi Uran'ın yerine bir Dahiliye Vekili, bir Şükrü Kaya, bir Tevfik Rüştü hazırlamadıysa

⁷ İzmir Atatürk Lisesi 75. Yıl Andacı, İzmir 1964. 12 Nisan 1964 yılında gerçekleştirilen 75. yıl kutlamalarında konuşan dönemin okul müdürü Enver Demir 75 yılda okuldan mezun olanların sayısının 5000'i, okulda yetişenlerin 15000'i geçtiğini ifade etmektedir.

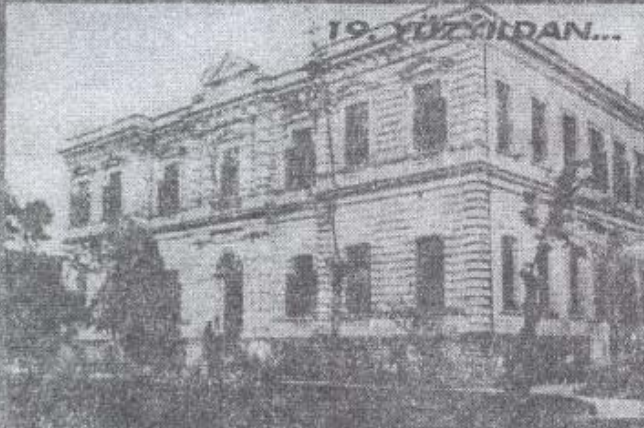
KİTAP TANITIMI

yazarım ve sorarım. Neden?

Zeynel Besim'i okulun herhangi bir başarısızlığında sorgulatan neden, İzmir Atatürk Lisesinin tarihi boyunca bir çok ilki ve başarıyı gerçekleştirmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Melih Tınal'ın "İzmir Atatürk Lisesi Tarihçesi" isimli bu eseri Türkiye'de eğitim tarihi çalışmalarına önemli bir kaynak oluşturacak niteliktedir. Temennimiz mikro düzeyde yerel boyutlarıyla hazırlanan bu araştırmaların ülkemizdeki tüm eğitim kurumlarını kapsayacak şekilde genişletilmesidir.

GÜNVER GÜNEŞ

İZMİR ATATÜRK LİSESİ
TARİHÇESİ

İzmir Atatürk Lisesi Eğitim Vakfı Yayınları (1)
İzmir - 1999